

6. Prieß Hans-Joachim; Harvey, Diana; Friton, Pascal. Global Overview. – Public Procurement 2012: An overview of regulation in 40 jurisdictions worldwide. Ed. by Prieß, Hans-Joachim. – Prieß (2012). – P. 3–7.

7. Rothbard Murray N. Neo-mercantilism / Rothbard Murray N. // Mises Daily. – <https://mises.org/library/neo-mercantilism>.

8. Samuelson Paul A. The Pure Theory of Public Expenditure / Samuelson Paul A. – Review of Economics and Statistics. – 1954. – 36 (4) – P. 387–389.

9. Schmitz Patrick W. Government versus private ownership of public goods. The role of bargaining frictions / Schmitz Patrick W. // Journal of Public Economics 132. – 2015. – P. 23–31.

10. Thai Khi V. Public procurement re-examined / Thai Khi V. // Journal of Public Procurement. – 2001. – vol. 1, issue 1. – P. 9–50.

11. Vanberg Viktor J. The Freiburg School: Walter Eucken and Ordoliberalism / Vanberg Viktor J. – http://econstor.eu/bitstream/10419/4343/1/04_11bw.pdf.

Надійшла до редколегії 02.02.2016 р.

УДК 351.314.15

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї НА ПРИНЦИПАХ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

*Сітнік С. П.,
к. держ. упр.,*

заступник начальника управління у справах сім'ї та молоді Харківської міської ради, м. Харків

Зроблено аналіз специфіки державного функціонування розвитку інституту сім'ї. Виділено принципи державної сімейної політики. Означено основні напрями подальшого розвитку сімейної політики в Україні.

Ключові слова: сім'я, цінності, сімейні цінності, державна політика, державна сімейна політика, напрями державної сімейної політики, принципи державної сімейної політики.

Sitnik S. P.,

PhD in Public Administration,

Deputy Head of Family and Youth Affairs Board of Kharkiv City Council, Kharkiv

STATE REGULATION OF DEVELOPMENT OF FAMILY INSTITUTE ON THE PRINCIPLES OF SOCIAL PARTNERSHIP

The analysis of the specific state of operation of the family. Highlight the principles of state family policy. Above fundamental directions of further development of family policy in Ukraine.

Key words: family, values, family values, public policy, state family policy, directions of State family policy, principles of state family policy.

Державна сімейна політика є важливим інструментом впливу на забезпечення умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення життєвого рівня, зміцнення й розвитку соціального інституту сім'ї в цілому.

Необхідними на сучасному етапі є гарантування та реалізація конституційних положень щодо побудови соціальної державності в Україні, невід'ємною складовою якої є увага до інституту сім'ї, зважена, продумана сімейна політика, охорона дитинства, материнства і батьківства. Разом з тим ця сфера на сьогодні характеризується низкою складних явищ.

Як зазначається в Концепції державної сімейної політики України [1], сьогодні відповідальність за утримання й виховання дітей покладено на батьків значно більшою мірою, ніж на державу. Зростає роль сім'ї в життєзабезпеченні та вихованні дітей, їх оздоровленні й лікуванні, отриманні освіти і спеціальності. Така переорієнтація відбувається й на функціонуванні та розвитку сім'ї, впливає на її репродуктивність.

© Сітнік С. П., 2016

Рівень життя більшості сімей в Україні значно знизився, оскільки він залежить не лише від розміру доходів, а також від соціально-демографічного складу – кількості дітей, працюючих і утриманців, віку членів сім'ї, їх освітнього та професійного рівня тощо. Найбільш уразливими є сім'ї з дітьми, особливо багатодітні; неповні сім'ї, у яких дітей виховує одна мати або один батько; сім'ї з дітьми-інвалідами; сім'ї людей похилого віку; сім'ї, у яких немає годувальника. Досить великою є також частка працездатних членів сім'ї, які не мають регулярного доходу, що ускладнює економічне становище сім'ї.

Дане дослідження є теоретичною основою для розв'язання наукових та практичних завдань державного регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні на принципах соціального партнерства. Сформульовані пропозиції та висновки роботи можуть бути використані при подальшому аналізі й вирішенні наукових і практичних проблем державного регулювання розвитку соціального інституту сім'ї, удосконаленні, подальшій розробці та експертизі нормативно-правових актів з питань державної сімейної політики, розробленні програмних документів забезпечення розвитку сім'ї, оптимізації організаційно-функціональної структури органів влади та місцевого самоврядування.

Про актуальність наукових розробок з проблем державноуправлінських відносин, пов'язаних із розвитком соціального інституту сім'ї, свідчить зростання уваги до порушених питань як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців.

Вивчення важливих аспектів сімейної політики як специфічного напрямку діяльності держави та наукового пошуку здійснювалося зарубіжними дослідниками А. Антоновим, О. Богаєвською, А. Вишневським, М. Вінгеном, Г. Клімантовою, В. Медковим. Розгляду питань розроблення та практичного здійснення сімейної політики в зарубіжних країнах присвячено роботи В. Біна, С. Дорфлер, О. Кайлової, О. Осолової та інших учених.

Беручи до уваги важливість і наукову цінність наявних досліджень та віддаючи належне досягненням учених у теоретичних і практичних питаннях державного впливу на функціонування сім'ї, доводиться визнати відсутність у вітчизняній науці комплексного дослідження цієї теми. Актуальність проблеми вдосконалення системи державного регулювання розвитку сім'ї, її теоретична і практична значущість, обмеженість наукових досліджень зумовили вибір теми, мету та завдання дослідження.

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування системи й основних механізмів державного регулювання розвитку соціального інституту сім'ї та розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів їх удосконалення в Україні. Для досягнення мети в роботі визначено такі завдання:

- здійснити аналіз нормативно-правового та організаційно-функціонального забезпечення регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні;
- визначити основні тенденції розвитку соціального інституту сім'ї в сучасних умовах та проаналізувати суперечності, проблеми, фактори впливу на його функціонування;
- окреслити пріоритетні напрями вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні та на основі цього розробити практичні рекомендації щодо оптимізації системи державного впливу на процеси сімейних трансформацій.

За останні роки в Україні розроблено концептуальні засади державної сімейної політики, сформульовано ключові положення щодо відносин держави і сім'ї, прийнято законодавчу базу забезпечення правових гарантій суверенітету родини, балансу сімейних і суспільних інтересів, визначено заходи, пов'язані з реалізацією основних функцій сім'ї та захистом соціально вразливих їх категорій. З цією метою розроблено та видано низку документів, спрямованих на забезпечення сприятливих умов розвитку сім'ї, підвищення авторитету та стійкості шлюбу, посилення ролі батьків та їхньої відповідальності за життєзабезпечення й виховання дітей, надання адресної комплексної допомоги мало-забезпеченим сім'ям, забезпечення соціального захисту материнства і дитинства тощо.

Ставлення держави до проблем сім'ї визначено насамперед у Конституції України, де зазначається, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї. Конституцією України закріплюються й гарантуються також соціальні права щодо сім'ї, наголошується на тому, що "шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка та жінки. Кожен із подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їхнього повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацюючих батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою" [3].

Отже, відповідно до законодавства України, сім'я охороняється державою, яка має створювати соціально-економічні та правові передумови для її нормального функціонування, розвитку, виховання та освіти дітей. На державу також покладається обов'язок утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усім дітям гарантовано рівність прав незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним.

Ідеологія державної сімейної політики розкривається в затвердженій Верховною Радою України Концепції державної сімейної політики (1999), розроблення якої було викликано необхідністю створення належних умов для життєдіяльності сім'ї. Концепція визначає загальну стратегію і пріоритетні напрями державної політики щодо сім'ї, передбачає здійснення цілісної системи заходів з урахуванням нових реалій: ринкової економіки, соціального партнерства, політичної демократії – усього того, що покликане створити можливість життя кожної окремої сім'ї в умовах комфорту та добробуту [1].

Серед засобів правового регулювання сімейних відносин, захисту сім'ї особливе місце належить Сімейному кодексу України. Цей документ закріплює традиційні для українського суспільства моральні цінності: добровільність шлюбного союзу між чоловіком та жінкою, що ґрунтується на взаємній довірі, повазі, на вільних від матеріальних розрахунків почуттях, на паритетних засадах любові та взаємопідтримки. У ньому утверджуються принципи одношлюбності, рівності подружжя в сім'ї, відповідальності перед сім'єю її членів [6].

Серед основних положень слід також назвати настанову на зміцнення сім'ї як соціального інституту і союзу конкретних осіб, захист прав матері й батька, забезпечення кожної дитини сімейним вихованням. Відповідно до Сімейного кодексу України, регулювання сімейних відносин має здійснюватися з урахуванням права на таємницю особистого життя членів сім'ї, їхнього права на особисту свободу та недопущення втручання в сімейне життя, рівних прав подружжя, максимального урахування прав та інтересів дітей [8], визначених Конвенцією ООН про права дитини, іншими міжнародними актами, ратифікованими парламентом України.

Основними принципами державної сімейної політики є: суверенітет і автономія сім'ї у прийнятті рішень щодо свого розвитку, диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї, паритетна рівновага та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життя, соціальне партнерство сім'ї та держави, пріоритетність інтересів кожної дитини незалежно від того, в якій сім'ї вона виховується, наступність поколінь [1].

Принцип суверенітету та автономії сім'ї означає, що сім'я незалежна від держави і має право приймати будь-які рішення, що стосуються її, абсолютно самостійно, згідно лише зі своїми цілями й інтересами. Це означає і право сім'ї на будь-який тип сімейної поведінки і на будь-який спосіб і стиль життя, зокрема й на той, який з точки зору переважних соціокультурних і моральних норм розглядається як девіантний (аби він не був кримінальним з точки зору норм правових). Принцип суверенітету та автономії означає, що й будь-які типи взаємозв'язку шлюбу, батьківства і спорідненості в лоні сім'ї також незалежні від держави.

Принцип диференційованого підходу до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї гарантує сталий рівень життя сім'ї шляхом створення для працездатних

її членів належних умов і робочих місць для економічного забезпечення благополуччя своєї сім'ї та соціально гарантований рівень життя непрацездатним її членам (або працездатним, які за певних обставин потребують державної підтримки), пенсіонерам та інвалідам, рівні права сімей і всіх членів сім'ї на підтримку держави [5].

Принцип паритетної рівноваги та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життя передбачає надання жінкам і чоловікам рівних можливостей для повної реалізації у трудовій та суспільній діяльності, виявлення здібностей і талантів, виховання дітей і вільний та справедливий розподіл сімейних обов'язків. Реалізація принципу паритетної рівноваги та соціального партнерства набуває особливої ваги в контексті зобов'язань України щодо утвердження гендерної рівності в українському суспільстві й виконання норм Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків".

Соціальне партнерство – це ідеологія, форми і методи взаємодії партнерів для забезпечення їхнього конструктивного співробітництва.

Принцип соціального партнерства сім'ї та держави здійснюється на основі розподілу відповідальності за сім'ю між батьками, дітьми, іншими членами сім'ї та державою, сприяння захисту сім'ї від злиднів і обмежень, пов'язаних із вимушеною міграцією, надзвичайними ситуаціями техногенного та природного характеру, військовими конфліктами.

Держава як партнер сім'ї покликана активно брати участь у процесі її адаптації до нових соціально-економічних умов, постійно коригувати ці умови, виходячи із соціально значущих інтересів самої сім'ї, її життєдіяльності. Ідеться не про опіку сім'ї чи підміну її функцій, а про створення необхідних макроумов через закони, укази, різні урядові рішення, які багато в чому визначають життєдіяльність сім'ї в суспільстві, активізують або, навпаки, ускладнюють її функціонування.

Безперечно, основою державної сімейної політики є діяльність, спрямована на поліпшення демографічної ситуації. Чисельність наявного населення в Україні на 1 січня 2015 р. становила 42,9 млн осіб. Статистичні дані Державної служби статистики України вказують на те, що протягом 2000–2015 років чисельність населення скоротилася майже на 6 млн осіб [2].

Народжуваність навіть наполовину не компенсує смертність, і це при тому, що останніми роками спостерігається підвищення народжуваності. Створення умов для зміни демографічної ситуації – одне з найактуальніших завдань державної сімейної політики.

У 2004 р. було ухвалено Концепцію демографічного розвитку на 2005–2015 рр. та державна програма "Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року". Програма передбачає, що основні ресурси та зусилля спрямовуються: на соціально-економічну підтримку молодих сімей, заохочення сімей до народження кількох дітей, програму безоплатного лікування і штучного запліднення жінок у подружжях, які зіткнулися з проблемою безпліддя, розвиток системи консультування молодих пар, які готуються до укладення шлюбу, тощо [3].

Відповідно до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" призначається державна допомога сім'ям з дітьми, зокрема: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; одноразова допомога при народженні дитини; допомога з догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей самотніми матерям; допомога малозабезпеченим сім'ям із дітьми [4].

У законодавчих актах України визначаються шляхи розв'язання цієї найважливішої суспільної проблеми України – стабільного існування та розвитку сім'ї, поліпшення її життєвого рівня, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого визначення, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості, починаючи з дитячого віку.

Сімейна політика ґрунтується на визнанні пріоритету сім'ї в житті демократичного суспільства, її ролі у вихованні молодого покоління. Державна сімейна політика має стати важливою складовою всієї соціальної політики України.

Поряд зі створенням умов для поліпшення демографічної ситуації державна сімейна політика також передбачає цілий комплекс напрямів, що повинні сприяти життєдіяльності сім'ї та її стабільному розвитку. Проте у відносинах "сім'я – держава" соціальний статус і соціально-рольові функції сім'ї недооцінюються. В Україні переважає так зване вузьке розуміння змісту сімейної політики, тобто політика держави щодо сім'ї є націленою на вирішення конкретного завдання, має демографічну мету і соціальну спрямованість (допомога окремим категоріям населення), інші ж аспекти фактично не розвинуто.

Під час проведення дослідження здійснено аналіз нормативно-правового та організаційно-функціонального забезпечення регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні, стану дослідженості проблеми в теорії державного управління, на основі якого обґрунтовано зміст державного регулювання її розвитку.

Зафіксовано основні тенденції розвитку соціального інституту сім'ї в сучасних умовах та проаналізовано суперечності, проблеми, фактори впливу на його функціонування.

Щодо пріоритетних напрямів удосконалення механізмів державного регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні та перспектив подальших досліджень визначено, що ключовим фактором оптимізації державної сімейної політики має бути формування в суспільній свідомості пріоритету сімейних цінностей. Під традиційними сімейними цінностями мається на увазі класичні історичні уявлення про родину, важливість оформлення шлюбу та сталості шлюбних стосунків, народження та виховання дітей у сім'ї з обох батьків, традиційні ролі чоловіка та жінки, вірність, взаємоповагу всіх членів родини та стійкий пріоритет збереження шлюбу над розлученням.

Упровадження традиційних сімейних цінностей у формальну та неформальну освіту й інформаційний простір, зокрема і за сприяння інститутів громадянського суспільства, має стати метою державної політики.

Список використаних джерел

1. Концепція державної сімейної політики // Законодавство України про сім'ю. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 143–150.
2. Кокіна В. Які виплати отримуватимуть матері при народженні дітей та догляду за ними / В. Кокіна // Уряд. кур'єр. – 2012. – 31 січ., № 18.
3. Конституція України : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. ; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-15 (2222-IV) від 8 грудня 2004 р.] // ВВР України. – 2005. – № 2. – Ст. 1.
4. Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року : держ. програма. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF>.
5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21 листоп. 1992 р. № 2811-XII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2811-12>.
6. Чеховська І. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем сучасної сімейної політики України / І. В. Чеховська // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2010. – № 1 (48). – С. 229–237.
7. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні / С. В. Ничипоренко. – Умань : Сочінський, 2011. – 217 с.
8. Чеховська І. В. Світовий досвід сімейної політики / І. В. Чеховська // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2010. – № 2 (49). – С. 161–170.
9. Авчухова А. М. Державна політика соціальної підтримки сімей з дітьми та осовні шляхи її вдосконалення / А. М. Авчухова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2 (23).
10. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 р. : постанова Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 341. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-p.

Надійшла до редколегії 23.02.2016 р.